

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 49 Volume: 10 Issue: 49

Nisan 2017 April 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ENGELLİ YAKINLARININ ENGELLİ YOKSULLUĞUNA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ VE İNANÇLARI: ANKARA KEÇİÖREN ÖRNEĞİ

OPINIONS AND BELIEFS OF RELATIVES OF DISABLED PEOPLE REGARDING DISABLED POVERTY: A CASE OF ANKARA KEÇİÖREN

Eda PURUTÇUOĞLU*
İrfan DOĞAN**

Öz

Yoksulluk sorunundan en çok etkilenen grupların başında engelliler gelmektedir;çünkü engellilik yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olarak değerlendirilir.Bu kısır döngü içinde sosyal yardımlar önemli bir yoksullukla mücadele aracı olarak işlev görmektedir.Çalışma, Ankara Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan Kanun kapsamında özürlü yakını aylığı alan 100 katılımcı ile yürütülmüştür.Shek (2003) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması İçağasıoğlu Çoban vd. (2010) tarafından yapılan Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeği kullanılmıştır.Yaş, eğitim ve gelir düzeyi açıklayıcı değişkenler olarak belirlenmiştir.Bireysel sorunlar alt ölçeği üzerinde eğitim düzeyinin; sömürü alt ölçeği üzerinde yaşın ve eğitim düzeyinin; kadercilik alt ölçeği üzerinde ise gelir düzeyinin anlamlı farklılık yarattığı bulunmuştur.Yoksulluğun nasıl algılandığını saptama, sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadele için uygun müdahale stratejileri geliştirmelerine katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Yoksulluğu, Sosyal Yardım, Sosyal Hizmet.

Abstract

Due to the poverty problem, one of the most affected groups is disabilities because disability is considered as both a cause and a result of poverty. In this vicious circle, social assistances function as an important tool of combating with poverty. This study was carried out with a total of 100 participants who received disabled relatives pension under the Law from Ankara Keçiören Social Assistance and Solidarity Foundation. The Perceived Causes of Poverty Scale developed by Shek (2003) and adapted to Turkish by İçağasıoğlu Çoban etc (2010) was used. Age, education and income level were defined as explanatory variables. It was found that the level of education had a significant relationship with the sub-scale of the individual problems. Age and the level of education was found to make a meaningful difference on the sub-scale of exploitation. Lastly, statistical analysis was also showed that the sub-scale of on the fatalism had a significant relationship to the level of income. Determining how perceive poverty will make contributions to the development of appropriate intervention strategies for social workers in order to combat with poverty.

Keywords: Disabled People, Disabled Poverty, Social Assistance, Social Work.

1.GİRİŞ

Yoksulluk, riskler karşısında güçsüz olma ve bunlara maruz kalma ile ilgili olmakla birlikte özel varlıklara ve hizmetlere erişimin belirsiz ve sınırlı olduğu bir tür savunmasızlık durumudur. Küresel ve ulusal bir sorun olmanın yanında, doğurduğu sonuçlarıyla da çeşitli olumsuzluklara yol açar. Yoksulluğun kendisi birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıktığı gibi yoksulluğa bağlı olarak meydana gelen sorunlar da (suç, dışlanma, hırsızlık, intihar vb.) dolaylı biçimde yoksulluğu beslemektedir. Bu ise, yoksulluğu içinden çıkılmaz bir hale (kronik yoksulluğa) dönüştürmekte ve "yoksulluk döngüsü" denilen olgunun meydana gelmesine sebebiyet vermektedir (Yusufoğlu, 2010).

Sosyal bilimlerde yoksulluğun sebeplerine ilişkin farklı açıklamalar yapılmaktadır. Teorik yaklaşımlar temelde iki eğilimden bahseder. Bunların ilki, yoksulluğa ilişkin bireysel yaklaşımları içerirken, diğeri yapısal açıklamaları kapsamaktadır. Bireysel yaklaşımların odağı, davranışsal ve kültürel faktörler üzerine olup bu yaklaşımlar, yoksul yaşam tarzı gibi yoksulluğun kuşaklararası iletimini ön plana koymaktadır. Bu noktada bireysel yaklaşımlar yoksulluğu, çoğunlukla eylemler, davranışlar ve kişinin iş ve motivasyon eksikliği ile ilişkilendirmektedir. Diğer yandan yapısal açıklamalar ise, toplumdaki yapısal hiyerarşi içinde yoksul bireylerin dezavantajlı durumlarına atıfta bulunur. Bu açıdan yoksulluk, eğitimden yoksun bırakma, düşük gelir düzeyi ve ayrımcılık gibi dış etkenlerden kaynaklanan bir sorundur.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye, epurutcu@yahoo.com

** Arş.Gör., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, Ankara, Türkiye, irdogan07@gmail.com

Yoksulluğun ekonomik sistem, işsizlik, yoksullara karşı önyargılar gibi, yoksulların kendilerinden kaynaklanmayan dışsal etmenlere atfedildiği yapısal açıklamalara göre yoksul bireyler toplumsal yapının kurbanlarıdır. Yapısal açıklamalar, sosyal aktörler arasındaki etkileşimden veya ilişkiden bağımsız olarak ortaya çıkan sosyal olgulara dayandırılrsa da yoksulların belirli kültürlerinin veya dezavantajlı yapısal konumlarının ardındaki nedenleri açıklığa kavuşturamamaktadır. Bu noktada başka bir açıklama ortaya konmuştur: Kaderci yaklaşım. Hastalık veya kötü şans gibi kontrol edilemeyen çeşitli faktörler bu kategoriye girer.

Yoksulluk konusundaki tartışmalar, son yıllarda yoksulluğun ölçülmesine daha fazla odaklanmıştır. Bununla birlikte, yoksulluğun sebepleri üzerine toplumda var olan algılamalar, yoksulların konumunu etkin bir biçimde açıklığa kavuştururken bireylerin algılamaları büyük oranda göz ardı edilmektedir. Feagin (1975) yoksulluğun nedenlerine ilişkin Amerikalıların algıları üzerine yaptığı çalışmada, yoksulluğun sebeplerini üç kategoride toplamıştır. İlki, yoksulluğu gerekli beceri ve çaba eksikliği, tembellik ve alkol bağımlılığı gibi *bireysel faktörlerden* kaynaklanan bir sorun olarak algılayan görüş. İkincisi, yoksulluğu ekonomik ve toplumsal güçlerden kaynaklanan bir sorun olarak algılayan ve refahın haksız dağılımı, fırsat eşitsizliği ve sosyal adalet gibi *yapısal faktörleri* içeren görüş. Üçüncüsü ise, yoksulluk üzerinde daha etkili olduğunu düşünülen kötü şans ve hastalık gibi faktörleri içeren *kadercilik* görüşü. Yoksulluğun nedenlerine ilişkin yapılan başka bir çalışmada ise, nedenler dört ayrı inanç kümesi şeklinde ele alınmıştır (Golding ve Middleton, 1982). Bunlar sırasıyla savurganlık, adaletsizlik (gelirin haksız dağılımı), yoksun bırakma (ebeveynlerden kaynaklanan yoksunluk) ve kaderciliktir (kişisel talihsizlikler). Yoksulluk algısına ilişkin bir başka sınıflandırma da Van Oorschot ve Halman (2000) tarafından yapılmış olup alt kategorileri kader ve suçlama olarak tanımlanan bireysel ve toplumsal iki temel kategori geliştirmişlerdir. Morçöl (1997) ülkemiz için geliştirdiği ölçüm aracı ise yoksulluk algısını yapısal-soyut, yapısal-somut, kaderci, bireysel-kalıtıl ve bireysel-davranışsal olmak üzere beş kategoride ele almıştır ancak; çalışma, kullanılan ölçme yönteminin geçerliliği hakkında herhangi bir bilgi içermemektedir. Dahası, yoksulluğun ölçülmesinde kültürel farklılıkların da dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir. (İçağasıoğlu Çoban, Şahin, Uluocak Polat ve Büyüköztürk, 2010). Bazı araştırmacılar, örneğin; Alston ve Dean, 1972, derecelendirme ölçeklerinin yerine yoksulluğun algılanan nedenlerini belirlemek üzere tek bir madde kullanmayı tercih etmişlerdir. Bazıları ise yoksulluğa yönelik tutumları nitel yaklaşımı kullanarak belirlemişlerdir. Sosyal hizmet kapsamında, sosyal hizmet öğrencileri arasında yoksulluğun nedenlerine ilişkin inançları belirlemek üzere Feagin'in ölçeğine dayalı birtakım çalışmalar yapılmıştır. Cryns (1977), Feagin'in ölçeğini temel alan dokuz maddeli bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçekle lisans ve lisansüstü eğitim yapan sosyal hizmet öğrencilerinin yoksulluğa nasıl baktıkları değerlendirilmiştir. Ölçek, daha sonra, Schwartz ve Robinson (1991) tarafından sosyal hizmet öğrencileri arasında yoksulluğun nedenlerine ilişkin inançları ölçmek üzere kullanılmıştır. Sun (2000), yine aynı ölçeği, sosyal hizmet okuyan ve okumayan öğrenciler arasında yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılarını ölçmek üzere değerlendirmiştir. Bununla birlikte sosyal hizmet araştırmacıları, yoksulluğa yönelik tutumları ölçmek üzere farklı ölçekler de geliştirmişlerdir (Rosenthal, 1993; Hendrickson ve Axelson, 1985; Atherton, Gemmel, Haagenstad, ve ark., 1993).

Görüldüğü üzere, yoksulluğun nedenleri ile yoksulluğa ilişkin inançları ve tutumları ortaya koymak üzere değişik ölçme araçları geliştirilmiş ve kullanılmış olmakla birlikte ilgili ölçeklerin çoğu, Batı literatürüne dayanmaktadır. Halbuki, yoksulluğun toplumsal gruplar arasında farklılık gösterdiği düşünüldüğünde, sorunun dezavantajlı gruplar olarak ele alınan engelliler, kadınlar, yaşlılar, çocuklar, etnik azınlıklar gibi toplumun içinde yer alan ancak; toplumun tamamını oluşturmayan bu özel ve özgün grupların ihtiyaçları ve ayırt edici yönleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Gücsüz ve dışlanmış oldukları düşünülen bu gruplarda bireyin hem kendisi hem de yakınları ayrımcı ve toplumdan uzaklaştırıcı yaklaşımlara maruz kalmaktadır.

1.1.Engellilik ve Yoksulluk İlişkisi

Yoksulluktan en çok etkilenen grupların başında gelen engellilerin kırılan, savunmasız ve örselenebilir olmasından dolayı yoksulluk ve engellilik olguları arasındaki ilişkinin, toplumdaki diğer dezavantajlılık formlarının yoksullukla olan ilişkisine göre farklılaşan niteliklere sahip olduğu görülmektedir. Engelli kişiler, yoksullaşma ya da var olan yoksulluğun daha derinleşmesi riskine, toplumun diğer kesimlerine kıyasla daha büyük oranda maruz kalmaktadır. Bu farklılaşma, engelliliğin hem bir yoksulluk sebebi, hem de yoksulluk sonucu ortaya çıkabilecek bir durum olabileceğinden hareketle açıklanabilir. Dolayısıyla engellilik ve yoksulluk, dinamik şekilde birbiriyle bağlantılı olgular olup ilişkileri karmaşık ve çok yönlüdür. (Elwan, 1999; Mary, 2007; McClain-Nhlapo, 2007; Erbil Erdugan, 2010). Mitra, Posarac ve Vick (2011), yoksullukla ilişkili olan eğitimsizliğin, kötü beslenmenin, yetersiz sağlık bakımının,

kirli çevrenin, mesleki kazalar ile trafik kazalarının, çatışmaların ve hastalıkların engelliliğe yol açtığını ifade etmişlerdir. 2010 yılı dünya nüfus tahminlerine göre, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin bir tür engellilik ile yaşadığı tahmin edilmektedir. 15 yaş ve üstünde kişiler arasında engellilik ile yaşamak durumunda olan kişi sayısını Dünya Sağlık Araştırması (World Health Survey) 785 milyon (% 15.6) olarak belirtirken, Küresel Hastalık Yükü (Global Burden of Disease) çalışması bu sayıyı yaklaşık 975 milyon (% 19.2) olarak tahmin etmektedir. (Dünya Engellilik Raporu, 2011). Ülkemizde ise yoksulluk yeni ortaya çıkmış bir sorun olmamakla birlikte, son yıllarda gündemi işgal etmeye başlayan ve ilgi odağı olan bir konu haline gelmiştir. Türkiye'de ise ilk defa 2002 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE), Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ortaklığında gerçekleştirilen Türkiye Özürlüler Araştırması'nda 8.5 milyon insanın engelliliğin bir biçimini yaşadığı ve toplam nüfusun yaklaşık % 12.29'unun engelli olduğu belirlenmiştir (DİE, 2002). Bugün ise ülkemizde yaklaşık 10 milyon kişinin engellilik haline sahip olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam birçok Avrupa ülkesinin nüfusundan fazladır. Bu noktada engellilik sorunu, Türkiye'deki nüfusun önemli bir kesimini etkileyen bir olgu olup engelli nüfus arasında kaç engellinin yoksul durumda bulunduğu ve yoksulluk düzeylerinin ne olduğu bilinmemektedir. Bu nedenle ülkemizde engelli kişilerin yoksulluk sorununun, istihdam edilme ve mal ve hizmetlere erişme olanaklarının diğer toplumsal kesimlere göre daha güç olmasından dolayı sosyal dışlanma sonucunda ortaya çıktığı düşünülmektedir. Ülkemizde, son yıllarda, engellilerin toplum ile bütünleşmesi ve insan onuruna yakışan şartlarda yaşamlarını devam ettirmeleri adına ciddi düzenlemeler ve eylem planları yapılmıştır. Ancak bu noktada engelli nüfusun yoksulluk durumlarının net olarak değerlendirilebilmesi için devletin yoksullukla mücadele politikası üretirken engellilerin ihtiyaçlarını, yaşadıkları zorlukları, farklılıklarını ve öznelliklerini her dönem incelemesi gerekmektedir. Çünkü engellilerin yoksulluğu, tarihsel dönemler itibariyle üretim-tüketim süreçleri içerisinde ne kadar yer alabildikleri ve hakim olan toplumsal anlayış ve yargılar ile şekillenmiştir (<http://www.mevzuat.gov.tr>, 2005; Çeker, 2007; Erbil Erdogan, 2010; Küçükali, 2015).

Engellilik, sadece engellinin kendisini değil aynı zamanda tüm hane halkının şimdiki ve gelecekteki gelirini de etkilemektedir. Hindistan'da yapılan bir araştırmada, engelli bireye sahip hanelerin gelirlerinin ortalama gelirden daha düşük olduğu saptanmıştır. Uganda'da da benzer bir sonuç bulunmuş olup engelli bireye sahip hanelerin gelirlerinin engelli bireye sahip olmayan hanelere göre %38 oranında daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kısaca, engelli bireye sahip hanelerin yoksul olma olasılıkları yüksek olmakla birlikte yoksulluk düzeyleri de daha yüksek olacaktır. Gelişmiş ülkelerde ise (a) engelli kişinin çalışamayacağı ihtimali (b) engelli kişiye bakım vermek üzere diğer bir aile üyesinin okuldan/işinden ayrılma olasılığı (c) engelli bir aile üyesine sahip hanedeki sağlık bakımı ile diğer müdahale masraflarının, engelli bir aile üyesine sahip olmayan hanedeki aynı masraftan daha yüksek olduğu gerçeği yoksulluğu şiddetlendirmektedir ki buna "özürlülüğün gizli maliyeti" denilir (World Bank, 2005; McClain-Nhlapo, 2007; Groce, Kembhavi, Wirz, ve ark., 2011; Mitra, Posarac ve Vick, 2011).

Yoksulluktan engelliliğe yönelik bağlantı, engellilikten yoksulluğa yönelik bağlantı kadar açık olmamasına rağmen, yeterli kanıtlar yoksulluk içinde yaşayanların risk faktörlerini belirtmekte ve bu faktörlerin yetersizliği ve özürlülüğü nasıl arttırabileceğini vurgulamaktadır (Şekil 1 ve Şekil 2).

Şekil 1. Yoksulluk Sebebi Olarak Engellilik

Ekonomik gösterge	İstihdam (çalışma saatleri, gelir, çalışma statüsü)	Eğitim (okula erişebilirlik, okula kayıt olma)	Hanehalkı harcamaları	Sağlık harcamaları	Varlıklar ve yaşam koşulları
Yoksulluktan engelliliğe	İşsizlik ve/veya verimliliği düşük işler ile bunun sonucunda oluşan kaynakların yetersizliği, sağlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin eksikliğine veya sınırlı erişimine neden olabilir.	Yetersiz beslenme, bilişsel gelişim düzeyinin düşmesine ve okul başarısının azalmasına yol açabilir. Yoksul haneler, engelli çocuklarının eğitimine az yatırım yapabilir. Okullar, erişilemez, ulaşılabilir veya maliyetli olabilir. Düşük kalitedeki işler, sağlık açısından daha fazla tehlike oluşturabilir.	Yeterli beslenme düzeninin, güvenli barınma ile iyi yaşam koşullarının sağlanamaması ve sağlık hizmetlerine, rehabilitasyona ve diğer hizmetlere ödeme gücünün olmaması özürlülükle sonuçlanan bir sağlık durumu olasılığını artırabilir.	İçilebilir su ve sanitasyon eksikliği ile güvenli olmayan çalışma ortamı, sağlık durumunun bozulmasına neden olabilir.	Düşük düzeyde yaşam koşullarına ve varlığa sahip hanelerde özürlü olma ihtimali yüksektir.

Kaynak: Department for International Development (2000). *Disability, Poverty and Development*, London. "Alınmıştır" MCCLİİN-NHLAPO, Charlotte. (2007). "Including People with Disabilities in Actions to Reduce Poverty and Hunger". *2020 Focus Brief on the World's Poor and Hungry People*. Washington, DC: IFPRI.

Engellilik sorunu yaşam standardının düşmesine, harcamaların artmasına ve eğitim, istihdam, gelir üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Ancak bu dinamikler bireye, bireyin ait olduğu hanehalkına, topluma ve ülkeye göre farklı yoğunlukta ve etkide görülebilir.

Şekil 2. Engellilik Sebebi Olarak Yoksulluk

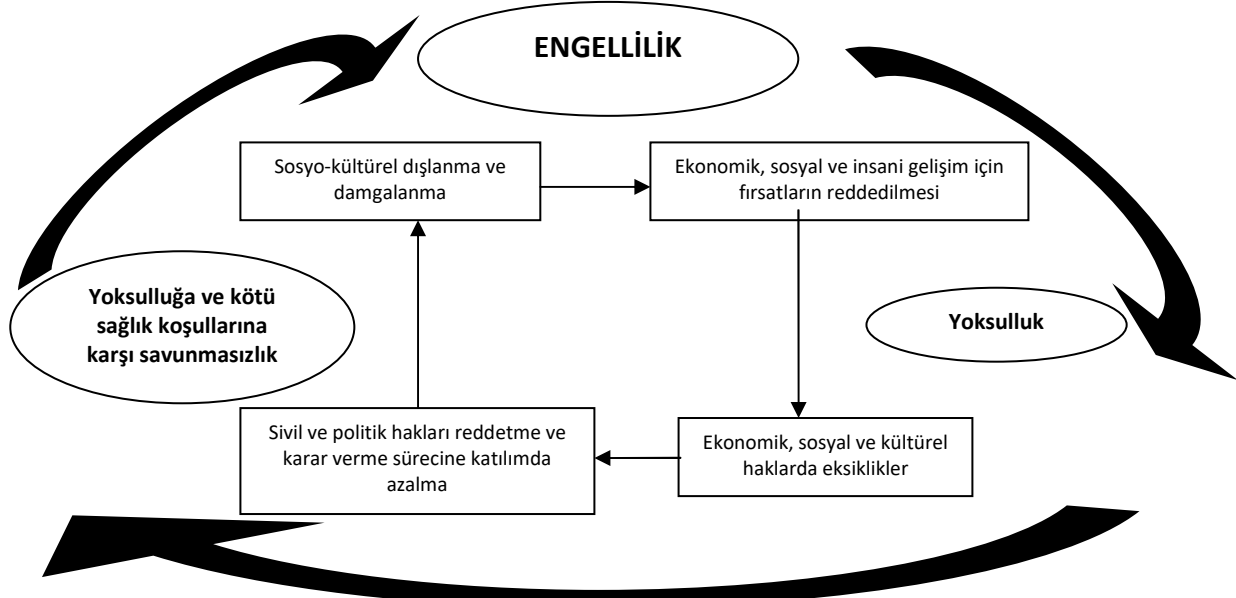
Ekonomik gösterge	İstihdam (çalışma saatleri, gelir, çalışma statüsü)	Eğitim (okula erişebilirlik, okula kayıt olma)	Hanehalkı harcamaları	Sağlık harcamaları	Varlıklar ve yaşam koşulları
Engellilikten yoksulluğa	Engellilik, iş kaybına, çalışma saatlerinin azalmasına veya verimliliği düşük işlere neden olabilir ve böylece hanehalkının gelirini düşürebilir.	Engellilik, okula devam etmesine veya okulu terk etmesine neden olabilir.	Engellilik, gelir kaybına ve harcamanın/tüketimin azalmasına neden olabilirken aynı zamanda hanehalkı için ek harcamalara da yol açar.	Engellilik ekstra sağlık harcamalarına yol açabilir ve yoksullaştırıcı bir etkisi olabilir.	Düşük gelir ve/veya ekstra harcamalar, varlık sahibi olmayı ve iyi yaşam koşullarını sağlamayı sınırlandırabilir.

Kaynak : MITRA, Sophie, POSARAC, Aleksandra ve VICK, Brandon. (2011). *Disability and Poverty in Developing Countries: A Snapshot from the World Health Survey.*

Bağlamsal bir faktör olarak yoksulluk, sağlık durumunun bozulmasına, sınırlı aktiviteye ve kısıtlı katılıma yol açabilir ve bu durum engellilik riskini artırabilir. Örneğin; toplumdaki sınırlı kaynaklar nedeniyle erişilemeyen fiziksel çevre, kişinin topluma katılmasını ve faaliyet göstermesini zorlaştırabilir.

Engellilik ve yoksulluk arasındaki ilişki belirgin (Şekil 3) olsa da engellilerin sosyo-ekonomik durumlarına ilişkin sistematik kanıtlar ve engellilik ile yoksulluk arasındaki çeşitli boyutlardaki (gelir / harcama ve gelirsizlik) ilişkiler küresel olarak sınırlıdır. Engellilere ilişkin kanıtlar, genellikle nüfus sayımları ile nüfus ve hanehalkı araştırmalarından elde edilmiştir. Gelişmiş ülkelerdeki çoğu tanımlayıcı istatistikler, engelli kişilerin sosyo-ekonomik düzeylerine ilişkindir. Kanıtlar, engelli kişilerin eğitim düzeylerinin düşük, istihdamlarının az, işsizlik oranlarının fazla, yaşam koşullarının kötü ve yoksulluk oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, nicel araştırmalar sınırlı olmakla birlikte son dönemlerde artış göstermiştir. Bulgular, gelişmiş ülkelerdeki çalışma sonuçlarıyla benzerlik göstermekte olup engellilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olduğu saptanmıştır. Bütün engelliler yoksul olmamakla birlikte kanıtlar, tüm dünyada, yoksulluk içinde yaşayan engellilerin orantısız sayıda olduğuna işaret etmektedir (Mitra, Posarac ve Vick, 2011).

Şekil 3- Engellilik ve Yoksulluk Arasındaki İlişki

Bu istatistiksel bilgiler, çoğunlukla kesitsel nitelikteki çalışmalardan elde edilmiş olsa da bu durum değişmeye başlamıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından oluşturulan Uluslararası İşlevsellik,

Özürllük ve Sağlık Sınıflandırması'nı (ICF) temel alan bazı ülkeler, engellilik konusunda bilgi toplamak üzere veri toplama sistemlerini geliştirmektedirler. Birleşmiş Milletler (UN), Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP) özürllüğü ölçmek için bir grup oluşturmuş ve bir dizi soruyu içeren anket modülü geliştirerek önemli engellilik araştırmaları yapmıştır. Kanıtlar, üretim döngüsünden ve gelişim gündeminden uzak kalan engelli kişilerin yüksek düzeydeki ekonomik maliyetlerini ortaya koymaktadır. Engellilerin işgücü piyasasından dışlanması nedeniyle dünya genelinde yıllık gayri safi yurtiçi zararın 1.37 ila 1.94 trilyon ABD doları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. 1999 yılında Birleşik Krallık'ta yapılan bir araştırmada engelli üyeye sahip hanehalkının %23'ünün ortalama gelirin %60'ından daha azını kazandığı ancak; gerekli koşullar oluşturulduğunda- işyerine uyum, işle ilgili materyaller ve çalışanları iletişim, okuma, bireysel yardım gibi konularda destekleme-oranın %47'yi aştığı görülmüştür. Bu durum engelli kişilerin hizmetlere ve olanaklara daha iyi erişirlerse büyümeye ve gelişmeye daha fazla katkıda bulunabileceklerini düşündürmektedir. Bu noktada eşitlikçi kalkınmanın gerçekleşmesi ve yoksulluğun azaltılması ancak engellilerin ekonomik gelişmeye dahil edilmesiyle başarılabilir (Elwan, 1999; McClain-Nhlapo, 2007).

1.2.Aile Yapısındaki Değişim ve Aile Bakımı

Aile, her toplumda ve dönemde çeşitli şekilde meydana gelen evrensel bir sosyal gruptur. Bazı yazarlar, çekirdek ailenin her zaman temel aile birimi olduğunu belirtirken bazıları da ailenin geçmişte diğer aile üyelerini destekleme konusunda daha yetenekli ve istekli oldukları fikrini güçlendiren çok az kanıt olduğunu ileri sürmektedirler. Birlikte yaşayan geniş aileler 100 sene öncesine göre üzücü bir şekilde azalmış olmasına rağmen mevcut durumda hayatta kalma oranı daha iyidir ve insanlar daha uzun süre yaşamaktadır. Dolayısıyla ailenin yapısında ve doğasında ciddi değişimler olmuştur. Bu nedenle "hanehalkı" kavramının anlaşılması oldukça önemlidir. Hanehalkı, birlikte yaşayan ve yemek yiyen ya da tek başına yaşayan insanlar olarak tanımlanmaktadır. Evlilikle, partnerlik ilişkisiyle ya da birlikte yaşamayla tanımlanan hane, çocuk/ebeveyn ilişkisinin olduğu yerdir. Ailelerin sayısı kısmen artarken hanehalkların artışı muazzamdır. Yalnız yaşama eğilimindeki artış ise, hanehalkı sayısını arttırsa da ortalama hanehalkı büyüklüğü düşmektedir. Bu noktada engelli insanların engelli olmayanlara göre evlenme oranlarının daha düşük; yalnız yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu nedenle evli olma oranları arasındaki büyük farklılık iki ayrı modeli yansıtabilir: İlki engelli kişiler arasında evlenme eğilimi düşüktür. İkincisi; evlenenler arasında ayrılma ve sonrasında boşanma eğilimi yüksek olacaktır. Bunun dışında istatistiksel veriler, engelli olmayanlara göre engelli kişilerin birlikte yaşama ve partner ilişkisinde bulunma olasılıklarının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yüzden uzun dönemli hastalıklar ya da sağlık sorunları, yalnız yaşayan insanların oranındaki artışla ve kişilerin ilk evliliklerini devam ettirme oranındaki düşüşle ilgilidir. Engelli olan ve olmayan nüfusun karakterindeki farklılıklar, evlilik oranlarındaki eşitsizliğin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır: engelliler arasında boşanma ve ayrılma oranı yüksektir; engelliler arasında ölüm oranı yüksektir.

Engellilik, aile yapısındaki bazı değişimlerin, özellikle uzun dönemli ilişkilerin stresli bir şekilde sonlanması gibi değişimlerin sonucu olduğu kadar değişimlerin önemli bir nedeni de olabilir. Bazı farklılıkları hesaba katan müdahale edici değişkenler de önemlidir. Ortalama düzeyde engelli bulunan bir kişi, engelli olmayana göre daha yoksuldur ve yoksulluk içinde yaşayan insanların evli olma olasılıkları daha düşüktür. Bu durum da engelliliğin bir etkisinin olduğunu göstermektedir ya da diğer farklılıkları kısmen ya da tamamen açıklamasa da en azından engellilikle ilgilidir. Diğer farklılıklar, düşük gelir düzeyini veya çalışma hayatının dışında olmayı içerebilir.

Engelli insanlar için ilişkileri bitirmenin pek çok nedeni olabilir ve bunlardan bazıları tamamıyla yetersizlik ya da engellilikle ilgili de olmayabilir ancak; engellilik sorununa ilişkin gerginlikler ve yeterli uygun desteğin alınmaması ilişkiler üzerinde ekstra yük getirebilir. Dolayısıyla engelli bir bebeğin doğumu ya da yaşamın içinde engelli olan bir aile üyesine sahip olma, tüm aile bireyleri için duygusal bir yük, stres verici bir yaşam deneyimi ve sürekli başa çıkma tepkileri gerektiren bir stresör olduğu belirtilmektedir. Bu durumda ailede engelli bir bireyin olması ailenin bütün yaşamını etkiler. Aile içinde engelliliğin sonuçları düşünüldüğünde, hem yetersizliğin bireyler üzerindeki etkisi hem de dışsal, ekonomik ve sosyal baskıların aile hayatı üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır. Engelli bir üyeye sahip olmayan ailelerle karşılaştırıldığında engelli bireye sahip ailelerin yetersiz barınma, yoksulluk ile duygusal destek ve toplumsal haklardan yoksun olma olasılıkları daha yüksektir.

Yetersiz finansman, baskıcı politika ya da zayıf bir sosyal hizmetin sonucu olsun ya da olmasın, yoksulluğun ve yetersiz sosyal hizmet desteklerinin sonuçlarından biri, her yaşta engelli bireyin kişisel yardım için ailesine ve arkadaşlarına bağımlı olacak olmasıdır. Ailede engelli bir çocuk olduğunda anneler,

çocuklarının yetersizlikleri ve özürsüzlükleri ile ilgili temel görevleri yüklenir. Engelli bireyin kendisinin yaşamını kontrol etmesini sağlayan yeterli sosyal hizmet desteği, bağımlılığı azaltmaya yönelik bir katkı olarak görülmelidir. Pekçok hizmet, örneğin; su ve yakıt gibi yararlar ya da yol bakımı gibi hizmetler, engelli olmayan nüfusun rahatını, güvenliğini ve hareketliliğini sağlamak üzere oluşturulmuştur. Engelli insanlar da bu tür hizmetlerden faydalanmaktadır. Bununla birlikte, engeli olmayan kişilere tatmin edici bir yaşam tarzı imkânı tanıyan verimlilik, engelli kişilerin bağımsız yaşamalarına imkan tanıyan sosyal hizmet taahhütlerinin aksinedir.

1990'lı yıllardan itibaren küçük, daha az karışık ailelere yönelik bir eğilim oluşmakla birlikte gittikçe daha fazla insan da sınırlarının ötesinde taahhütlere ve ilişki ağlarına sahip olmaya başlamıştır. Geçmişteki ekonomist ve eğitimci rollerinden vazgeçen haneler, bakım verme sorumluluklarını günümüzde gittikçe artan şekilde resmi ve gayri resmi kurumlarla paylaşmaktadırlar. Uzmanlar ve kanun yapımcılar sıklıkla, sosyal refahın tasarımı ve sunumunda katılımcı olarak eşit statüye sahip olacak şekilde "kullanıcılar" ve "bakım verenler" ifadelerini kullanır. Diğer yandan, bakım verenlerin bakım verdikleri kişiler arasında tercih edilen bir statüye sahip olmaması engelli insanların seslerini duyurmalarını azaltabilir ve sosyal içermeye yönelik mücadeleyi engelleyebilir. Pekçok birey ve aileler için "bakım veren kişiler" in oluşturulması, insanların nasıl yaşadığı gerçeğini göz ardı ettirebilir: Engelli olmayan bir aile üyesinin varlığının engelli kişi ile arasında bakım veren ve bakım alanın ilişkisini yarattığını varsaymak yerine bu ilişki eşler, ebeveyn ve çocuk, kardeşler, vs. arasında tanınması gereken bir ilişki olmalıdır. Bazı ilişkiler kişisel yardım vermeyi sürdürebilir; bazıları sürdüremez. Bazı insanlar eşleri, ebeveyni ya da çocuğu için bağımsızlığı kolaylaştırabilir; bazıları kolaylaştırılmaz. Bazı ilişkiler tacizci ve sömürücü niteliktedir; bazıları özgürleştiricidir. İnsanları bakım veren ve bağımlılar gibi kategorileştirmek bunların hepsini açığa çıkartır. Bu noktada ailelerle çalışma, karmaşık ilişkilerin siyasi olarak normatif görüşlerine dayanan mesleki yargıdan ziyade, duyarlılık ve açık fikirlilik gerektiren bir ayrıcalıktır. Bu nedenle sosyal hizmet müdahalesi, engelliliğin ilişki sorunları yarattığı varsayımından hareketle ilerlememe, bireyler üzerindeki rol beklentilerinin farkındalığını içermeli ve insanları klişelendirmekten kaçınılmalıdır (Oliver, Sapey ve Thomas, 2012)

Yoksulluğun algılanan nedenlerinin değerlendirilmesine yönelik mevcut çalışmalar ağırlıklı olarak yetişkinler ve üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır ancak; yoksulluk sorunu yaşayan özürsüzlük bireylerin kendilerinin ve yakınlarının yoksulluğun nedenlerini nasıl algıladıklarına ilişkin bir çalışma bugüne kadar yapılmamıştır. Bu grubun yoksulluğu nasıl tanımladığının anlaşılması önemlidir çünkü inançların davranışları etkilemede önemli rolünün olduğunu gösteren görüşler vardır. Buna göre inançlar, yoksul bireylerin motivasyonunu değiştirebilir. Örneğin; yoksul birey, kötü ekonomik durumunun temelinde kendisinin kontrol edemediği çevreden kaynaklandığına inanıyorsa olduğu yerde kalmaya ve sinirlenmeye devam eder. Eğer yoksul, durumunun kendi yetersizliğinden kaynaklandığını düşünüyorsa o zaman da kendisini çaresiz ve tedirgin hisseder. Yoksulların yoksulluğu, özellikle de kendi yoksulluklarını, nasıl gördüklerinin değerlendirilmesi sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadele için uygun müdahale stratejilerini geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Bu stratejilerin gelişimi, aynı zamanda, sosyal hizmet uzmanlarının, danışanlarının yoksulluğa yönelik tutumlarını değiştirmeye çalışan müdahale sonuçlarını değerlendirmelerini de sağlayabilir (Shek, 2003). Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS)'nin Etik İlkeleri'nin giriş metninde belirtildiği gibi "sosyal hizmet mesleğinin asli görevi bireylerin iyi olma halini sağlamak ve özellikle de kırılan, mazlum ve yoksulların ihtiyaçlarına ve güçlendirilmelerine odaklanarak, tüm insanların temel insani ihtiyaçlarına yardımcı olmaktır" Bu noktada sosyal hizmet mesleği ile sosyal hizmet meslek elemanlarının yoksulluğu azaltmaya yönelik çalışma yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları tarafından yoksulluğu azaltma stratejilerinin hazırlanması ve sosyal bütünleşmenin sağlanması için sıklıkla kullanılan temel ilkeler katılım, kendine güven sağlama, sürdürülebilirlik ve güçlendirmedir. Bu nedenle umudunu yitirmiş danışanları motive etmek için sosyal hizmet uzmanı cesaretlendirici olmalı ve ekonomik ve çevresel koşulların sosyal ilişkileri ve kişisel fırsatları nasıl etkileyeceği üzerine yoğunlaşmalıdır (Zastrow, 2013).

Engelli bireylerin toplumsal merkezin dışında kaldıkları gerçeğinden hareketle kendileriyle yüz yüze görüşme sınırlılığının bulunması ve maliyet dikkate alındığında bu çalışma, 2022 sayılı Kanun'a dayanarak özürsüzlük durumuna bağlanan aylıkları alan engelli yakınlarının engellilik ve yoksulluk sorununa yönelik düşünceleri ile yoksulluğa ilişkin inançlarını ortaya koymak üzere planlanmış ve engelli yoksulluğu konusuna katkı vermek üzere yürütülmüştür.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışma Grubu

Türkiye’de bir yoksullukla mücadele aracı olarak benimsenen sosyal yardım uygulamalarının toplumdaki hangi kesimlere ulaştırılacağına ilişkin birtakım kriterler yasal düzenlemelerle ortaya konmuştur. Bu durum, yasal düzenlemelerde yoksulluk yerine “muhtaçlık kriteri” olarak karşılanmakta olup bu kapsama giren kişiler “muhtaç” sayılarak devlet tarafından yapılan karşılıksız transferleri elde etme hakkına sahiptirler. Bu kapsamda sosyal yardımlar, önemli bir doğrudan yoksullukla mücadele aracı olarak işlev görmektedir. Toplumda genellikle “özürlü aylığı” olarak bilinen 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”, kapsamında belirtilen muhtaçlık kriterine uyan engelli kişilere yapılan yardımlar, primsiz sosyal güvenlik sisteminin engellilere yönelik en önemli uygulamalarından biri olup Sosyal Güvenlik Kurumu’na karşılanan bir ödemedir. Üç aylık olarak ödenir. Ekonomik yoksunluk içinde bulunan; 18 yaşından büyük engelli kişiler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış engelli yakını bulunan Türk Vatandaşlarına aylık bağlanmaktadır. Engel oranına göre aylığın miktarı değişir (Erbil Erdunga, 2010; <http://eyh.aile.gov.tr/>, 2014). Bu kapsamda çalışmanın araştırma bölgesi Ankara ili olup araştırmanın evrenini Keçiören ilçesinde ikamet eden ihtiyaç sahibi engelli yakınları oluşturmaktadır. Keçiören ilçesi adrese dayalı nüfus kayıt sistemi 2015 verilerine göre Ankara’nın ve Türkiye’nin nüfus bakımından en büyük ikinci ilçesi konumundadır. Araştırma, basit tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’ndan Kanun kapsamında özürlü yakını aylığı alan toplam 100 katılımcı ile yürütülmüştür.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri literatür taranarak hazırlanan anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Anket formunun ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini, engelli bireyin durumuna ilişkin bilgileri, engellilik ve yoksulluk sorununa yönelik düşünceleri içeren sorular, ikinci bölümünde ise yoksulluğa ilişkin inançları belirlemeye yönelik ölçek kullanılmıştır.

2.2.1. Algılanan yoksulluk sebepleri ölçeği: Yetişkin bireylerin yoksulluğu nasıl algıladıklarını belirlemede kullanılan ölçek, Shek (2003) tarafından geliştirilmiş olup Türkçe’ye uyarlaması ve geçerlilik-güvenirlilik çalışması İçağasıoğlu Çoban ve diğerleri (2010) tarafından yapılmıştır. Beş aşamalı (1=kesinlikle katılıyorum-5=kesinlikle katılmıyorum) 13 maddeden oluşan likert tipi bir ölçektir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçek *bireysel sorunlar*- yoksulluğun sebebi olarak yoksulların beceriksizliği, *sömürü*-yoksulluğun sebebi olarak toplumdaki sömürü, *fırsat eksikliği*-yoksulluğun sebebi olarak bireylerin fırsatlardan mahrum olması ve *kadercilik*-yoksulluğun sebebi olarak kader ile ilişkin önermelerden oluşmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan, yoksulluğun daha fazla algılanması ve yaşanması anlamına gelmektedir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler bulgular SPSS 22.0 paket yazılım programından yararlanılarak oluşturulan veri tabanında toplanmıştır. Tüm sorular için sıklık tabloları oluşturulmuştur. Katılımcıların “Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeği”nde yer alan bireysel sorunlar, sömürü, fırsat eksikliği ve kadercilik alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar hesaplanmıştır. Yaş, eğitim düzeyi ile gelir düzeyine bağlı farklılığın ölçülebilmesi için parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis analizi uygulanmış olup anılan değişkenler dikkate alınarak alt ölçekler arasındaki ilişki kısmi korelasyon ile hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde; katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bulgular, engelli bireyin durumuna ilişkin bilgiler, engellilik ve yoksulluk sorununa yönelik düşünceleri ile yoksulluğa ilişkin inançları literatürde konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ile karşılaştırılıp tartışılmıştır.

3.1. Engelli Yakınlarına İlişkin Sosyo-Demografik Bulgular

Engelli yakınlarının sosyo-demografik bulgularına ilişkin veriler değerlendirildiğinde, %31.0’inin 41-50, %29.0’unun 31-40 yaş arasında olduğu bunu %21.0 oranı ile 18-30 yaş grubundakilerin takip ettiği görülmüştür. Katılımcıların %28.0’i engelli bireyin annesi olup babası, eşi veya ablası olduğunu belirtenlerin oranları birbirine eşittir (%19.0). Engelli yakınlarının yarısından fazlası (%58.0) evli , %35.0’i bekadır. İlkokul mezunu olanların oranı diğerlerinden yüksek olup (%36.0) %19.0’u okuryazar ancak ilkokulu bitirmemiş, %15.0’i ortaokul, %15.0’i ise lise mezunudur. Ailelerinin beş ve üzeri bireyden oluştuğu (%39.0), bunu %35.0 oranı ile dört kişilik ailelerin izlediği, yarısından biraz fazlasının (%52.0) 850 TL ve düşük aylık gelire sahip olduğu %44.0’ünün ise aylık gelirlerinin 851-1350TL arasında değiştiği saptanmıştır. Çalışma kapsamına alınan engelli yakınlarının %52.0’si yeşil kart sahibi iken %26.0’si SSK’ya %10.0’u ise Bağ-Kur’a bağlıdır.

Katılımcıların çoğunluğu (80.0) sosyal destek sistemlerinin herhangi bir yardımda bulunmadığını belirtmiştir. Varlık durumları dikkate alındığında, %77.0'sinin kendisine ait konutu, %90.0'ının ise otomobili bulunmamaktadır. Despouy (1991)'un belirttiği gibi dünyanın her yerinde milyonlarca engelli insan, toplumla bütünleşmelerini ve toplumsal yaşama tam katılımlarını engelleyen fiziksel ve sosyal engeller nedeniyle toplumdan izole edilmekte, neredeyse tüm haklarından yoksun bırakılmakta, yoksul ve marjinal bir hayata terk edilmektedirler (Oliver, 1999).

3.2. Engelli Bireyin Durumuna İlişkin Bilgiler ile Engellilik ve Yoksulluk Sorununa Yönelik Düşünceler

Engelli yakınlarının bakmakla yükümlü oldukları engelli bireylerin %32.0'si ortopedik engelli, %29.0'u zihinsel engelli, %17.0'si ise kronik hastalığa sahip bireylerdir. Engel dereceleri dikkate alındığında oranların birbirine yakın olduğu görülmüştür. Bu oranlar sırasıyla %28.0'i %40-69, %27.0'si %80-89, %22.0'si %70-79 şeklindedir.

Araştırma kapsamına alınan engelli yakınlarının %35.0'i sosyal yardımlar ile ilgili bilgiye komşuları aracılığıyla ulaştıklarını belirtmiş olup aile ve akrabaları aracılığıyla bilgilere ulaşanların oranı %27.0'dir. Erbil Erdugan (2010)'ın araştırmasında sosyal yardımlar ile ilgili bilgiye komşular aracılığıyla ulaşanlar %32.8 oranında iken aile ve akrabalar yanıtını verenler %15.9'dur. Engelli yakınlarına özürü aylığı alırken ne hissettikleri sorusuna %45.0'i devletin karşılaması gereken bir hak olduğunu, %28.0'i ise bu durumda olmasaydı almayacağını ifade etmiştir. Erbil Erdugan (2010)'ın çalışmasında ise katılımcıların yarıya yakını (%49.1) özürü aylığı aldığını ancak bu durumda olmasaydı almayacağını belirtmiş olup çalışmayla benzer bulgulara rastlanmıştır. Toplumun engellilere bakışını nasıl değerlendirdikleri sorusuna %35.0'i dışlayıcı davrandıklarını belirtmiş olup bunu sırasıyla %32.0 oranı ile umursamazlar, %22.0 oranı ile hoşgörülü ve yardımseverler seçenekleri takip etmiştir.

Araştırmada özürü kişilerin yaşadıkları en büyük sorunun ne olduğu sorulmuştur. Yanıtların %33.0'ü parasal yoksunluk, %20.0'si ise işsizliktir. Haklar konusunda bilgi eksikliği ve ulaşılabilirlik diğer sorun alanları olarak görülmüştür (%15.0, %14.0) Türkiye Özürü Araştırması (2002)'na göre engelli bireyler için en önemli sorunların başında istihdam gelmektedir. Her beş özürüden yalnızca biri (%21.7) işgücü piyasasında yer almaktadır. Yusufuğlu (2010)'nun kadın yoksulluğu üzerine yaptığı çalışmasında yoksul kadınların %26.0'sına göre yoksulluklarının asıl nedeni işsizliktir. Yoksulluğa neden olan ikinci önemli faktör ise düşük ücretler veya yetersiz gelir olarak belirlenmiştir (%23.0). Engelli yakınları engellilik sorununun kendilerini yoksullaştırdığını (%51.0), yoksulluğun temel nedeninin de işsizlik (39.0), düşük ücretler (%23.0) ve hastalık (%21.0) olduğunu ifade etmişlerdir. Erbil Erdugan'ın (2010) çalışmasında verilen yanıtlar, hanelerin %79.3'ünün özürü olmanın kendilerini yoksullaştırdığını ve bu durumun da kişinin ve ailenin istihdam süreçlerine ilişkin bir dizi sorunu beraberinde getirdiğine inandıklarını göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerdeki engellilik sorunu, gelişmiş ülkelerdekinden farklı bir neden yapısına sahiptir. Engelliliğe yol açan faktörler karışık olmakla birlikte engelliliğin nedenleri kesin olarak sınıflandırılmasa da gelişmekte olan ülkelerde bulaşıcı, maternal ve perinatal hastalıklar ile yaralanmalardan kaynaklanan engellilik oranı gelişmiş ülkelerde olduğundan çok daha fazladır (Elwan, 1999). Bununla birlikte artan toplumsal izolasyon ve ekonomik zorlanmalar da yoksulluğa neden olmakta ve yoksulluğu şiddetlendirmektedir. Dolayısıyla bu durum, sadece engelli bireyin kendisini değil ailesini/yakınlarını da etkiler. Engelli kişiler yoksul ülkelerdeki en yoksul gruplardan biridir (Coleridge, 1993).

Araştırma kapsamına alınan engelli yakınlarına gelecek yaşantılarını nasıl gördüklerini değerlendirmeleri istenmiştir. Verilen yanıtlarda katılımcıların %29.0'u gelecek yaşantılarını değerlendirememiş olup daha iyi olacağını ifade edenler %27.0, hiçbir şeyin değişmeyeceğine inananlar ise %23.0 oranındadır. Sonuçların birbirine yakın olduğu dikkate alındığında, geleceklerini değerlendirememenin aslında umudun bulunmaması ve geleceği görememe ifadesi olarak düşünülebilir. Altuğ-Özsoy, Özkahaman ve Çallı'nın (2006) zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlükleri ortaya çıkarmak üzere yürüttükleri çalışmada ise ailelerin %54.5'inin gelecek kaygısını her zaman yaşadıklarını bulmuşlardır. Yusufuğlu (2010)'nun çalışmasında kadınların %11.0'i gelecekte durumlarının daha iyi olacağını, %43.0'ü ise değişen bir şeyin olmayacağını ve durumlarının aynı şekilde devam edeceğini ifade etmişlerdir. Erbil Erdugan (2010) yoksulluktan kurtulma noktasında ailelerin çok da ümitli olmadığını saptamış olup görüşülen kişilerin %45.1'i gelecekte ümitsiz iken %20.7'si ümitli olduğunu belirtmiştir Yazıcı,Okçu ve Sözbilir'in (2015) çalışmaları sonucunda görme yetersizliği olan çocuğa sahip ailelerin çocuklarının geleceğine yönelik olarak çevre, eğitim ve istihdam gibi temel konularda önemli kaygılara sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca ailelerin bu konularda devletten ve toplumdan bazı beklentileri olduğu belirlenmiştir.

Yoksulluğa İlişkin İnançlar

Araştırma kapsamına alınan engelli yakınlarının yaşının, eğitim ve gelir düzeyinin “Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeği”nin alt ölçekleri olan “bireyse sorunlar”, “sömürü”, “fırsat eksikliği” ve “kadcilik” değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1’deki sonuçlar incelendiğinde, araştırma kapsamına alınan engelli yakınlarının bireysel sorunlar açısından eğitim düzeyleri anlamlı bir farklılık yaratmıştır [\bar{X} (5)= 11.150, $p<0,05$]. Görüşülen bireyler arasında yükseköğrenim görmüş kişi sayısı oldukça azdır. İstatistiksel analiz sonucu grupların sıra ortalamaları dikkate alındığında, üniversite mezunu ve üzeri eğitim düzeyine sahip engelli yakınlarının yoksulluğunun sebebini bireysel sorun olarak daha fazla algıladıkları görülmektedir. Bu durum üniversite mezunlarının iyi bir yaşama kavuşmak için insanların gerekli kaynaklara, becerilere ve fırsatlara erişme konusunda isteksiz davrandıklarını düşünmelerinden kaynaklanabilir. Bu noktada yüksek eğitim görmek, üretim ilişkilerinde bulunmayı ve işgücüne katılımı kolaylaştıran bir etkidir. Eğitim düzeyi yükseldikçe daha iyi istihdam imkanları sağlanabilir ve işsizlik riski düşebilir. Ancak çalışmada elde edilen bir başka önemli bulgu, ortaokul mezunlarının ortalama puanlarının üniversite mezunlarından sonra ikinci yüksek sırada olmasıdır. Bu durum ortaokul mezunlarının üniversite mezunu ve üzerinde eğitim alanlar gibi meslekle ilgili eğitim almanın, iş yaşamında önemli avantajlar sağlayacağını düşündüklerini gösterdiği gibi katılımcıların cinsiyet farklılığı bu sonucu ortaya koymuş olabilir.

Sömürü boyutu dikkate alındığında, yaş ve eğitim düzeyi değişkenlerine bağlı olarak farklılığın önemli ölçüde değiştiği; 41-60 yaş aralığında olan engelli yakınları ile okuryazar olmayan engelli yakınları yoksulluğun sebebi olarak toplumdaki sömürü olduğuna daha çok inanmaktadırlar [\bar{X} (3)=15.798, $p<0.001$; \bar{X} (5)= 11.056, $p<0.05$]. Erikson’un psiko-sosyal gelişim dönemlerine göre bu yaş aralığı orta yetişkinlik yıllarını kapsamakta olup hayatın en derin sorgulandığı dönemdir. Kişi evi dışında da topluma yararlı işler yapabildiği, kendinden sonraki kuşaklara rehberlik edebildiği sürece üretkendir. Üretken olmadığı da bir işe yaramama duygusuna kapılıp durgunluk içine girebilirler. Dolayısıyla bu durum bu yaş grubunun daha özgür ve daha bağımsız davranış sergilemesinden ve aynı zamanda daha genç yaştakilerin ucuz işgücü olarak görüldüklerine ve sömürüye karşı savunmasız olduklarına inanmalarından kaynaklanabilir. Eğitimin rolü emek piyasasında önemlidir. Bu sonuç, okur-yazar olmayanların üretime katkılarının yüksek olsa bile ürettiklerine başkalarının el koyarak ve emeklerinin değersizleştirilerek daha fazla sömürü yaşamalarından kaynaklanabilir.

Yaş, eğitim ve gelir düzeyi değişkenlerinin fırsat eksikliği alt ölçeği üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($p>0.05$).

Tablodan da izleneceği gibi, gelir düzeyinin kader boyutu üzerinde etkisinin anlamlı olduğu saptanmıştır [\bar{X} (3)=11.389, $p<0.01$]. Bu farklılık yoksulluğun sebebini kader olarak algılayan 1851-2350 TL aralığında gelire sahip engelli yakından kaynaklanmaktadır. Tablo 1 dikkate alındığında, gelir düzeyi yükseldikçe yoksulluğun sebebi kadcilik olarak görülmektedir. Başarı, sıkı çalışma ve kendine güvenin karşıtı olan kadcilik, nesilden nesile aktarılma eğilimini vurgulayan yoksulluk kültürünün bir ögesidir. Dolayısıyla bu durum gelir düzeyi düşük aileler için yoksulluğun bir yaşam tarzı olması ve var olan düzenlerini koruma istekleriyle açıklanabilir.

Tablo 1. Yaş, Eğitim ve Gelir Düzeyine Göre Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeğine İlişkin İstatistik Analiz Sonuçları

(1) Bireysel sorunlar			n=100	\bar{X}	Df	İstatistiksel analiz (KWH) ^a
Yaş	18-30		21	60.93	3	3.956
	31-40		29	46.03		
	41-60		43	47.84		
	61 yaş ve üzeri		7	54.07		
Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil		8	46.19	5	11.150***
	Okuryazar ancak okula gitmemiş		19	45.79		
	İlkokul mezunu		36	44.32		
	Ortaokul mezunu		15	65.10		
	Lise mezunu		15	47.93		

	Gelir Düzeyi	Üniversite ve üzeri	7	74.21	3	3.655
		< 850 TL	52	48.45		
		851-1350 TL	44	50.91		
		1351-1850 TL	3	64.33		
		1851-2350 TL	1	97.50		
(2) Sömürü	Yaş	18-30	21	32.50	3	15.798*
		31-40	29	45.76		
		41-60	43	60.85		
		61 yaş ve üzeri	7	60.57		
	Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	8	63.75	5	11.056***
		Okuryazar ancak okula gitmemiş	19	50.16		
		İlkokul mezunu	36	54.72		
		Ortaokul mezunu	15	54.60		
		Lise mezunu	15	29.47		
	Üniversite ve üzeri	7	50.86			
	Gelir Düzeyi	< 850 TL	52	51.04	3	3.228
		851-1350 TL	44	50.19		
		1351-1850 TL	3	32.33		
1851-2350 TL		1	90.50			
(3) Fırsat eksikliği	Yaş	18-30	21	41.55	3	5.434
		31-40	29	59.60		
		41-60	43	48.20		
		61 yaş ve üzeri	7	53.79		
	Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	8	53.25	5	1.855
		Okuryazar ancak okula gitmemiş	19	45.00		
		İlkokul mezunu	36	54.89		
		Ortaokul mezunu	15	47.73		
		Lise mezunu	15	49.17		
	Üniversite ve üzeri	7	48.50			
	Gelir Düzeyi	< 850 TL	52	49.17	3	4.645
		851-1350 TL	44	49.47		
		1351-1850 TL	3	73.83		
1851-2350 TL		1	95.00			
(4) Kadercilik	Yaş	18-30	21	58.67	3	2.739
		31-40	29	47.14		
		41-60	43	49.66		
		61 yaş ve üzeri	7	45.07		
			n=100	\bar{X}	Df	İstatistiksel analiz (KWH) ^a
	Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	8	47.50	5	10.331
		Okuryazar ancak okula gitmemiş	19	47.24		
		İlkokul mezunu	36	47.96		
		Ortaokul mezunu	15	50.93		
		Lise mezunu	15	47.40		
	Üniversite ve üzeri	7	81.57			
	Gelir Düzeyi	< 850 TL	52	43.13	3	11.389**
		851-1350 TL	44	56.61		
1351-1850 TL		3	72.83			
1851-2350 TL		1	97.50			

İstatistiksel anlamlılık; **p< 0.01, ^aKruskal-Wallis Testi

Araştırma kapsamına alınan engelli yakınlarının yaş, eğitim ve gelir düzeyleri dikkate alındığında "Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeği"nin alt ölçekleri arasındaki ilişki Kısmi Korelasyon analizi ile test edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Yaş, Eğitim ve Gelir Düzeyi Değişkenlerine Göre Algılanan Yoksulluk Sebepleri Ölçeği Alt Ölçekler Arasındaki Kısmi Korelasyon

Kontrol değişkenler		Bireysel Sorunlar	Sömürü	Fırsat Eksikliği	Kadercilik
Yaş, Eğitim ve Gelir Düzeyi	Bireysel Sorunlar	1.000	0.081	0.059	0.067
	Sömürü	0.081	1.000	0.219**	0.258**
	Fırsat Eksikliği	0.059	0.219**	1.000	0.458*
	Kadercilik	0.067	0.258**	0.458*	1.000

İstatistiksel anlamlılık; *p<0.001, **p<0.05

Tablo 2'den de izlenebileceği gibi, yaş, eğitim ve gelir düzeyleri değişkenleri göz önünde bulundurulduğunda, sömürü ile fırsat eksikliği ($r = 0.219, p < 0.05$), sömürü ile kadercilik ($r = 0.258, p < 0.05$) ve fırsat eksikliği ile kadercilik ($r = 0.458, p < 0.001$) alt ölçekleri arasında pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişkinin olduğu görülmektedir.

4.SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli yakınlarının engelli yoksulluğuna ilişkin düşüncelerini ve inançlarını belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada, engelli yakınları özürü ayırtırken bunu devletin karşılaması gereken bir hak olduğunu, toplumun çoğunlukla engellilere dışlayıcı ve umursamaz davrandıklarını, engellilerin en büyük sorunlarının parasal olduğunu ileri sürmüşlerdir. Algılanan yoksulluğa ilişkin değerlendirme yapıldığında açıklayıcı değişkenler olarak belirlenen yaş, eğitim ve gelir düzeyine göre bireysel sorunlar alt ölçeği üzerinde eğitim düzeyinin; sömürü alt ölçeği üzerinde yaş ve eğitim düzeyinin; kadercilik alt ölçeği üzerinde ise gelir düzeyinin anlamlı farklılık yarattığı bulunmuştur. Alt ölçeklerin birbiri ile olan ilişkileri değerlendirildiğinde sömürü ile fırsat eksikliği, sömürü ile kadercilik ve fırsat eksikliği ile kadercilik alt ölçekleri arasında pozitif yönlü ancak zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Toplumların demografik göstergeleri, engelli bireylerin toplam nüfus içindeki konumlarının ve sorunlarının büyük önem taşıdığını ortaya koymaktadır. Engelliliğin nedenlerinin araştırılması kadar var olan engelli bireylerin yaşama, korunma ve katılım haklarının geliştirilmesi önemli bir gereksinimdir. Engelli bireylerin yaşam kalitesini belirleyen en önemli alan ekonomik koşullardır. Sosyokültürel koşullar, ekonomik koşullara göre nicelik ve nitelik kazanır (www.megap.meb.gov.tr, 2011).

Yoksul hanelerde engelli birey, hanehalkının gelirinin ya da geçiminin tamamından veya bir kısmından sorumlu olduğunda etkiler daha yıkıcıdır. Engellilik nedeniyle ihtiyaç duyulan ve hane dışından alınan ek kaynaklar ise (buna zaman da dahil) hanehalkının refahına katkı sağlayacaktır.

Yoksulların yoksulluğun nedenlerini nasıl algıladıklarının anlaşılması önemlidir; çünkü yoksulluk hakkındaki inançların yoksulların motivasyonunu değiştirebileceğine ilişkin görüşler vardır. Kontrol edilemeyen yaşam olaylarıyla karşılaşma, yoksul kişinin ilerleme için yeni fırsatları ve imkânları tanımlamada başarısız olabileceği "motive edici eksiklikler" yaratacaktır. Yoksulların özellikle kendi yoksulluklarını nasıl gördüklerini değerlendirmek sosyal hizmet uzmanlarının yoksullukla mücadele için uygun müdahale stratejileri geliştirmesine yardımcı olmak açısından önemlidir (Shek ve Man-Sze Ma, 2009). Bu önlemin geliştirilmesi, aynı zamanda, sosyal hizmet uzmanlarının, danışanların yoksulluğa yönelik tutumlarını değiştirme çabalarını içeren müdahale sonuçlarını değerlendirmesine olanak sağlayacaktır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluğun ortaya çıkmasını önleyecek ve ekonomik güçlüklerle karşılaşanlara yardım edecek sosyal ve ekonomik politika ve programları ilerletmek için diğerleri ile işbirliği yapma sorumluluğu bulunmaktadır.

Yoksul engellilere ve ailelerine doğrudan hizmet veren sosyal hizmet uzmanlarının süreç içinde belirli ilkeler ile hareket etmesi beklenir:

1-Engelli yoksul danışanlarla çalışmak için bir yaklaşımı planlarken ya da seçerken, kişi yoksullaştığında onu yoksulluk içinde tutacak çok sayıda güç ve engelle karşılaştığını kabul ederek hareket etmelidir.

2-Sosyal hizmet uzmanları mali yardım sağlayan çeşitli hükümet programları ile özel kurumlara ilişkin yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

3-Mevcut refah politikalarının, kurallarının ve uygunluk kriterlerinin hükümet yardımı ve hizmetlerine muhtaç olan kişiler için engel olabileceği gerçeğine karşı dikkatli olmalıdır.

4-Danışanın yoksul olmak ile ilgili düşünce ve inanışları önemlidir; çünkü bunlar mevcut koşullara olan yanıtını etkileyebilir.

5-Yoksul kişinin hayatı üzücü, öngörülemez ve tüketici olduğu için yoksulluk içinde yaşamak olağandışı bir şekilde stres vericidir. Yoksulluk içinde yaşayan engelliler için bu durum daha fazla anksiyeteye, korkuya ve hayal kırıklığına yol açar.

6- Danışanların yoksulluğun üstesinden gelmeye dönük bilgi ve becerilerini paylaşımları için fırsat verilmesi onlar açısından önemli bir güçtür.

7-Güçlendirme stratejisine uygun olarak, danışanların aldıkları yardıma karşılık minneti ifade etme ihtiyaçları için fırsat yaratılmalıdır (Sheafor ve Horejsi 2014)

Engellilerin çalışma yaşamına katılmalarına, emek piyasası içerisinde engelli olmayanlarla birlikte yer almalarına, temel hizmetlere erişimlerinin sağlanmasına, günlük yaşamlarında tüm toplumsal mekânlarda bulunmaları için birtakım önlemlerin alınmasına ihtiyaç vardır. Bunun için de temelde yoksulluğun ve açlığın azaltılmasına yönelik faaliyetlere engelli kişilerin de dahil edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda:

-Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu, Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı gibi kendi programlarına engelli konusunu dahil eden Birleşmiş Milletler Örgütleri ile ortaklıkları güçlendirmek ve iyi koordinasyon sağlamak

- Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin uygulanmasını teşvik etmek

- Engelli kişilere yönelik etkin bir çerçeve oluşturmak için yasal reformları ve politika savunuculuğunu desteklemek ve hizmetlere ulaşmalarını önleyen engelleri ortadan kaldırmak

- Engelli bireye sahip hanelerin ihtiyaçlarını belirlemek üzere toplum destekli hizmetleri güçlendirmek

- Mikrokredi ve gelir getiren faaliyetler yoluyla engelli kişilere geçim fırsatları sağlamak

- Günümüze kadar ki veri eksikliği göz önüne alındığında, engelli insanlar arasında yaşanan yoksullukla ilgili güvenilir istatistikler toplamak ve

- Yoksulluğu önleme programlarına engelliliğin nedenlerini yerleştirmek önerilebilir.

Engellilik sorunu görünürlülüğünden çok daha yaygındır ve uluslararası platformda yükselmekte olan bir gündemdir. Bu noktada dünyadaki tüm yoksullar ve açlar adına alınan herhangi bir eylemin nihai hedefinin bir parçası olarak engelli insanların ihtiyaçlarını kapsamaları zorunludur (McClain-Nhlapo 2007; Erbil Erdogan 2010).

Engelli bireyleri destekleme ve güçlendirme çalışmaları, çalışma yaşamına katılmalarını ve dolayısıyla, topluma dahil olmalarını artıracaktır. Sonuçta bu durum tüm toplum için yarar sağlayacaktır. Bu iyileşme ise temelde, engellilerin yaşadıkları dezavantajları ele alma şeklinde de değişikliği gerektirmektedir. Literatürde, engellilerin yaşam şansının en önemli belirleyicileri olarak dört temel hedef tespit edilmiştir:

*bağımsız yaşama

*engelli çocuğu olan ailelere destek,

*yetişkinliğe geçiş,

*istihdam ve işte kalma için destek ve teşvikler.

Bu alanların her birinde dahil olmayı/içermeyi engelleyen bariyerlerin ortadan kaldırılması, bireysel ihtiyaçların karşılanması ve insanları güçlendirme stratejilerine dayalı politikaların oluşturulması gerekmektedir.

Bu noktada,

dahil olma: hem yerel hem de genel politikaların desteklediği, özürülülerin, yerel toplulukların ve genel olarak toplumun yaşamına katkıda bulunmalarını sağlamak. Engellilerin ihtiyaçları, başta diğer vatandaşların yanı sıra tüm ana akım politika tasarımı ve sunumunda aktif olarak dahil edilmelidir.

verimlilik: Engelliler, ihtiyaç duydukları ek gereksinimlere, ihtiyaç duyduklarında ve ihtiyaç duydukları sürece, yüksek standartlarda bireysel olarak cevap alabilmelidirler. Bu durum onları hem tüketici hem de vatandaş olarak güçlendirecektir.

bilgilendirme: Politika tasarımları, özürülülerin kendi deneyimleri ve tercihleri ile kendileri tarafından bilgilendirilmelidir. Akran tavsiyesi ve savunuculuk yoluyla bilgilendirilmiş seçimler yapılması için engellilere destek verilmelidir. Böylece sağlam temelli bir strateji engelleri ortadan kaldırır, engellilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılar ve onları güçlendirir.

Engelleri ortadan kaldırma: Engelleyen ortamları, tutumları ve orantısız sosyal engellerin ortadan kaldırılmasını sağlamak. Bunun için de engeller –tutum, politika, fiziksel çevre ve iletişim- üzerine anlaşmak ve çözümleri müşterek paylaşmak gerekecektir.

Bireysel ihtiyaçları karşılama: Uygun olan ek bireysel ihtiyaçları karşılama için finansal ve hizmet temelli destek sağlamak. Bunun için de mevcut kaynakların belirlenmesi, ihtiyaçların değerlendirilmesi ve seçim ve kontrolü mümkün kılan kişiselleştirilmiş yanıtlar gerekecektir.

İnsanları güçlendirme: Engellilerin güçlenmesi ve güçlendirilmesi, kaygıları ve eleştirel mücadeleleri ifade etme fırsatı sunar. Engellilerin yaşamlarını iyileştirecek imkanları değerlendirebilmeleri için bireysel güçlendirme, yükseltilmiş beklentiler, demokratik ses, anlamlı seçim ve benlik saygısı gerekecektir.

Tüm bu stratejilerin gerçekleşmesi için de politikaların kapsayıcı sistemler tasarlama, yüksek performans sağlama ve insanları güçlendirme odağında oluşturulması gerekmektedir (Anonim, 2005).

KAYNAKÇA

- ALSTON, Jon P. ve DEAN, Imogene K. (1972). "Socioeconomic factors associated with attitude toward welfare recipients and the causes of poverty". *Social Service Review*, S.46, s.13-23.
- ALTUĞ-ÖZSOY, Süheyla, ÖZKAHRAMAN, Şükran ve ÇALLI, Fatma. (2006). "Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi". *Aile ve Toplum*, S 3(9), s. 69-77
- ANONİM (2005). *Improving the life chances of disabled people*. Office of Deputy Prime Minister Department for Work and Pensions, UK
- ATHERTON, Charles. R., GEMMEL, Raymond. J., HAAGENSTAD, Sonja, HOLT, Deborah. J., JENSEN, Letitia A., O'HARA, David F., REHNER, Timothy A. (1993). "Measuring attitudes toward poverty: A new scale". *Social Work Research and Abstracts*, S. 29, s. 28-30.
- COLERIDGE, Peter. (1993). *Disability, Liberation and Development*. Oxford: Oxfam.
- CRYNS, Arthur. G. (1977). "Social work education and student ideology: A multivariate study of professional socialization". *Journal of Education for Social Work*, S. 13, s.44-51. "Alınmıştır" SHEK, Daniel T.L. (2003). "Chinese People's Explanations of Poverty: The Perceived Causes of Poverty Scale". *Research on Social Work Practice*, S.13(5), s. 622-640
- ÇEKER, Mustafa (2007). *Türkiye'de Engelliler ve Engelli Hakları*. Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Açık Ders Notu.
- DESPOUY, Leandro (1991). *Human Rights and Disability*. United Nations. E/CN.4/Sub.2/1991/31 "Alınmıştır" OLIVER, Michael, SAPEY, Bob ve THOMAS, Pam (2012). *Social Work with Disabled People-4th Edition*, Palgrave Macmillan, Newyork, USA
- DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ BAŞKANLIĞI (2002). *Türkiye Özürlüler Araştırması*. Ankara: DİE Yayınları.
- Dünya Engellilik Raporu (2011). *Yönetici Özeti*. Dünya Sağlık Örgütü
- ELWAN, Ann. (1999). "Poverty and Disability: A Survey of the Literature". *The World Bank SP Discussion Paper*. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/488521468764667300/pdf/multi-page.pdf>.
- ERBİL ERDUGAN, Fatma. (2010). *Türkiye'de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları. Yayın No: 50. Ankara.
- FEAGIN, Joe R. (1975). *Subordinating the poor: Welfare and American beliefs*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall "Alınmıştır"
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, ŞAHİN, Fatih, ULUOCAK POLAT, Gonca ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2010). "Turkish Adaptation of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale". *European Journal of Social Sciences*, S.15(4), s.564-72.
- GOLDING, Peter ve MIDDLETON, Sue (1982). *Images of Welfare*, Oxford: Martin Robertson "Alınmıştır"
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, ŞAHİN, Fatih, ULUOCAK POLAT, Gonca ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2010). "Turkish Adaptation of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale". *European Journal of Social Sciences*, S.15(4), s.564-72.
- GROCE, Nora, KEMBAHVI, Gayatri, WIRZ, Shelia, LANG, Raymond, TRANI, Jean-Francois, KETT, Maria (2011). "Poverty and Disability: A Critical Review of the Literature in Low and Middle-Income Countries". *Working Paper Series*, No. 16, UK.
- HENDRICKSON, Robert M., ve AXELSON, Leland J. (1985). "Middle-class attitudes toward the poor: Are they changing?" *Social Service Review*, S.59, s. 295-304.
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, ŞAHİN, Fatih, ULUOCAK POLAT, Gonca ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2010). "Turkish Adaptation of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale". *European Journal of Social Sciences*, S.15(4), s.564-72.
- KÜÇÜKALİ, Adnan. (2015). Engellilere Uygulanan Sosyal Yardımlar, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. Güz(35), s. 100-115.
- MARY, Nancy L. (2007). "An approach to learning about social work with people with disabilities" (Ed. Francis K.O YUES, Carol COHEN ve Kristine TOWER.). *Disability and social work education*, Routledge, NY.
- MCCLAIN-NHLAPO, Charlotte. (2007). "Including People with Disabilities in Actions to Reduce Poverty and Hunger". *2020 Focus Brief on the World's Poor and Hungry People*. Washington, DC: IFPRI.
- MITRA, Sophie, POSARAC, Aleksandra ve VICK, Brandon. (2011). *Disability and Poverty in Developing Countries: A Snapshot from the World Health Survey*.
- MORÇÖL, Göktuğ (1997). "Lay explanations for poverty in Turkey and their determinants". *The Journal of Social Psychology*, S. 137(6), s. 728-738 "Alınmıştır"
- İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, ŞAHİN, Fatih, ULUOCAK POLAT, Gonca ve BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2010). "Turkish Adaptation of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale". *European Journal of Social Sciences*, S.15(4), s.564-72.
- OLIVER, M. (1999). *Capitalism, disability and ideology: A materialist critique of the Normalization principle*. Retrieved from <http://www.independentliving.org/docs3/oliver99.pdf>
- OLIVER, Michael, SAPEY, Bob ve THOMAS, Pam. (2012). *Social Work with Disabled People-4th Edition*, Palgrave Macmillan, Newyork, USA.
- ROSENTHAL, Beth Spenciner (1993). "Graduate social work students' beliefs about poverty and attitudes toward the poor". *Journal of Teaching in Social Work*, S. 7(1), s. 107-121.
- ROUSSO, Harilyn. (2003). *Education for all: A gender and disability perspective*. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001469/146931E.pdf>.
- SCHWARTZ, Sanford ve ROBINSON, Margeret M. (1991). "Attitudes toward poverty during undergraduate education". *Journal of Social Work Education*, S.27, s.290-296.
- SHEAFOR, Bradford W. ve HOREJSI, Charles J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması- Temel Teknikler ve İlkeler*, Nika Yayınları, Ankara.
- SHEK, Daniel T.L. (2003). "Chinese People's Explanations of Poverty: The Perceived Causes of Poverty Scale". *Research on Social Work Practice*, S.13(5), s. 622-640.

SHEK, Daniel T.L. ve MAN-SZE MA, Cecilia (2009). "Dimensionality of the Chinese Perceived Causes of Poverty Scale: Findings Based on Confirmatory Factor Analyses". *Social Indicators Research*, S. 90, s. 155-164.

SUN, An-Pyng (2000). "Perceptions among social work and non-social work students concerning causes of poverty". *Journal of Social Work Education*, S. 37, s. 161-174.

WORLD BANK (2005). *Disability*. Retrieved from <http://www.worldbank.org/disability>.

VAN-OORSCHOT, Wim ve HALMAN, Loek (2000). "Blame or fate, individual or social? An international comparison of popular explanations of poverty". *European Societies*, S. 2(1), s.1-28.

YAZICI, Fatih, OKÇU, Betül. ve SÖZBİLİR, Mustafa. (2015). "Ailelerin görme yetersizliği olan çocuklarına yönelik gelecek kaygıları". *Ege Eğitim Dergisi*, S. 16 (1), s. 142-164

YUSUFOĞLU, Ömer Şükrü (2010). *Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Elazığ.

ZASTROW, Charles (2013). *Sosyal Hizmete Giriş* (Çev.Ed. Durdu Baran Çifçi). Nika Yayınları.

<http://eyh.aile.gov.tr/> 2014. Sıkça Sorulan Sorular- Engelli Aylığı (2022 Sayılı Kanun Kapsamında), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara. Erişim tarihi: 12.01.2017

<http://www.megep.meb.gov.tr> 2011.Engelli Bireylerde Toplumsal Uyum, Milli Eğitim Bakanlığı Aile ve Tüketici Hizmetleri, Ankara. Erişim tarihi: 14.02.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr> 2005. Engelliler Hakkında Kanun.Erişim tarihi: 16.01.2017